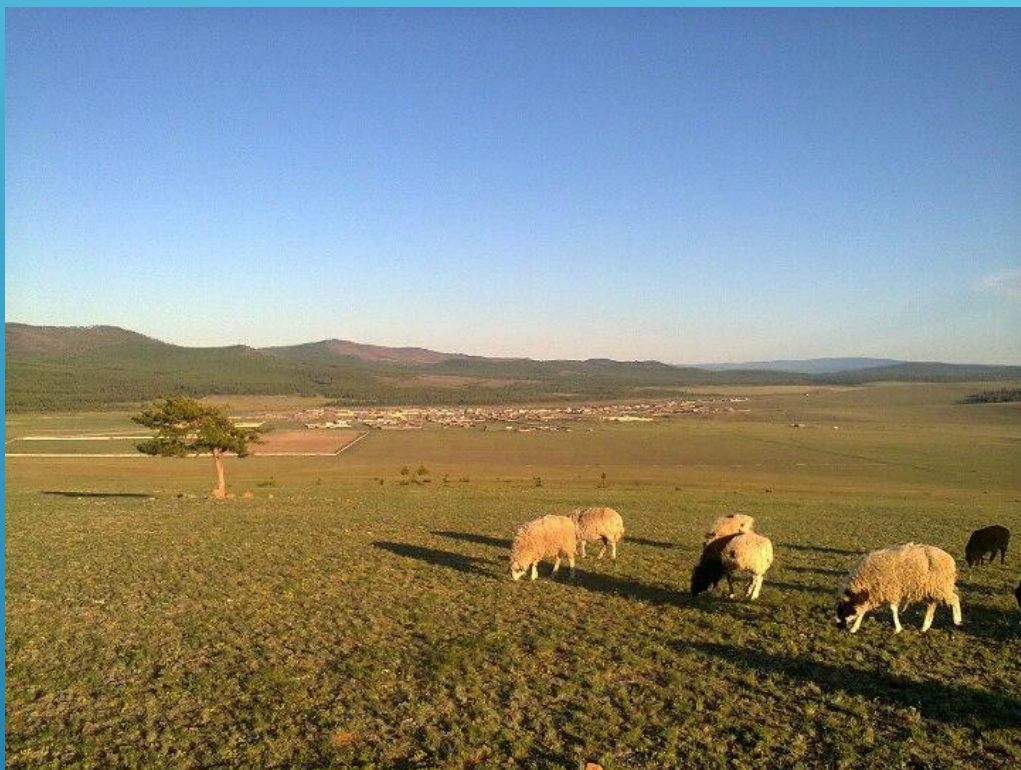

Эрдэни - Хайбзун Галишцевай
165 жэлэй ойдо

1855-1915

Эрдэни-Хайбзан лама Хори Хэжэнгэ талын Ород нютагай Хасууртай гэжэ газарта 1855 ондо түрэжэ, тэрэ үеынгөө бишыхан хүбүүдтэл бага наһандаа Худанай дасанда хубарагаар ороһон. Хори наһа хүсөөгүй байхадаа, үнинэй ошохоёо тэгүүлдэг байһан Түбэд ороной Ыаса Жуу тээшэ һайса бэлэдхэл хэжэ ошоо һэн. Тэндэ Брайбун дасанай Гоман хиидтэ цанид шойро, хажуугаарнь ондоо хэдэн эрдэм шудалжа ябахандаа, онсо шанга унзад хоолойгоороо, хурса бэлигээрээ суурхажа ябаһан. 1897 ондо Түбэдэй гол дасанда шанга туршалга-дамжаа гаран, дооромбын зиндаада хүртэһэн.

Үлзы һайхан Ород нютаг

Шалсаана Буурал баабай

Насын дасанда хуралай үедэ 800 ламанартай зэргэ уншажа байхадань, барас бүдүүн хоолойнь илгаран хүнхинэжэ, дасанай сонхын шэлнүүд шэнхинэжэ, сүгсэ соохи уһан салгидажа байдаг һэн гэхэ. Тиихэдэнь түбэд ламанар буряад ламада хоролхожо, тэрэниие хардажа, толгойн саазада хүртөө гэжэ шиидхэбэ. Галшиев багшадаа хандахадань, нютагайнгаа сабдагые дууда гэжэ заажа үгэһэн байна. Шалсаана Буурал баабайгаа дурдажа, үдэр һүнигүй зальбарба. Саазалха үдэрынъ гэнтэ хада уулын тухай айхабтар томо, дэлһэ һүүлээ хиисхүүлһэн хүлэгтэй, буряад дэгэлтэй үбгэн баатар буурал сагаан һахалаа хиисхүүлэн, номо һадагаа тэдээн тээшэ хүртэйгөөр дэлижэ байба. Энэ болобол буряадай ехэ сабдаг Шалсаана Буурал баабай өөрөө ерэжэ, нютагайнгаа хүбүүе абарһан юм.

Э-Х. Галшиев 1897 ондо Түбэд оронхоо бусажа, Худанай дасанда алба хэжэ эхилээ. 1898 оной майн 31-дэ Забайкалин можын сэрэгэй губернаторай зарлигаар Худанай дасанай шэрээтээр баталагдаа. 1915 оной хабар Эрдэни Хайбзун Галшиевай үбдэхэдэнь, тэрэниие өөрын гуйлтаар Худанай дасанай шэрээтын тушаалһаа болуулһан байгаа. Дооромбо зиндаатай Эрдэни - Хайбзун Галшиев 1915 оной юниин 26-да тагаалал болоо.

Бэлигтэй эрдэмтэ лама хубисхалай урда тээ 1915 ондо түбэд, монгол хэлэнүүд дээрэ буряад уран зохёолой гайхамшагта эрдэни зэндэмэни болохо «Бэлигэй толи» гэнэн суута шүлэглэмэл зохёол бэшэһэн алдартай.

1993 ондо элитэ эрдэмтэн Цырен-Анчик Дугар - Нимаев «Бэлигэй толи» гэхэн ехэ бүтээлые буряад, ород хэлэнүүд дээрэ оршуулжа, 5 мянган хэһэгээр хэблэһэн байна.

«Бэлигэй толи» гээшэ эртэ сагта Энэдхэг гүрэндэ дэлгэрһэн «Субашид» гэһэн зохёолой жанрта дүтэрхы уран найханай аргаар бэшэгдэһэн бүтээл. Тэрэ бэе ба зөөри сахилга, эрдэм бэлиг шудалалга, һэримжэтэй ябалга, дайсан садан хоёрто хандалга, хожомой холые бодолго, буян бүтээлгэ гэхэ мэтэ 1000 шүлэгһөө бүридэһэн һургаалай зохёол болоно.

«Бэлигэй толи» буряад арадайнгаа ёһо заншалнуудые бидэндэ ойлгуулхын нангин үүргэ дүүргэжэ байһан гүнзэгы удхатай зохёол болоно. Арадай хургаалай баян дүй дүршэл дээрэ үндэхэлэн бэшэгдэхэн энэ зохёол хэзээдэшье хүнэй анхаралһаа гарахагүй, мүнхэ удха шанартай байха.

Зунай сагай булжамуур мэтэ эртэ бодогты.

Хүнэй энэ наһанай ута үбэлэй үдэр мэтэ.

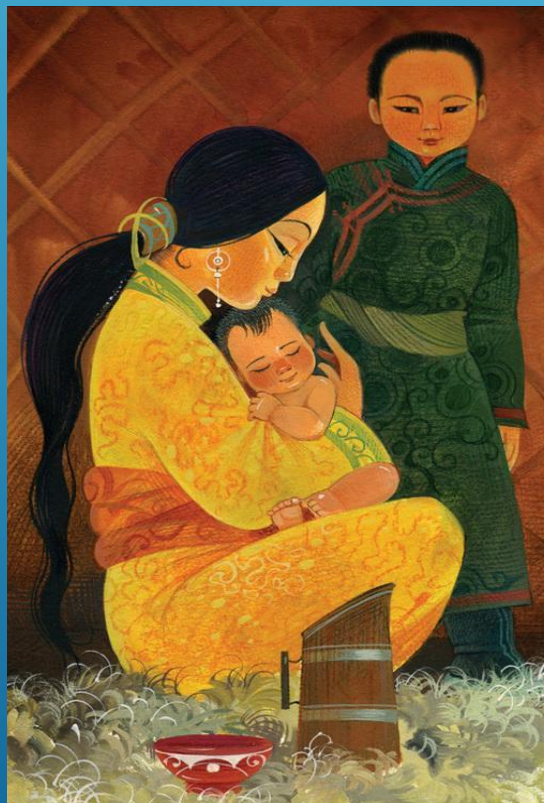
Эрдэни-Хайбзун Галшиев

*Ашата эхэ эсэгэ хоёрые
Номой ёһоор хүндэлэн яба.
Энэ наһандаа амиды бурхан
Гээжэ юртэмсын зон хэлсэдэг.*

Эрдэни-Хайбзун Галишев

«Буянаа бусадта зорюулаа хаа,

Өөрөө гэмтүүжэб гэжэ бү нэжэглэ.

*Хизагаарлашагүй амитанай туһада зорюулаа
хаа,*

Хизагаар үгы улам арьбажаха».

Дүрбэн муртэй 1000 шүлэгүүдэй
бадагайнь түрүүшын хоёр муртэ хүн
ажабайдалай элдэб ушарнуудта яажа
бээе абажа ябахаб гэжэ заана, харин
нүгөө хоёртонь тэрэнэй үйлэ хэрэгэйн
шалтагаание гү, али хойшолонгые
элирхэйлнэ.

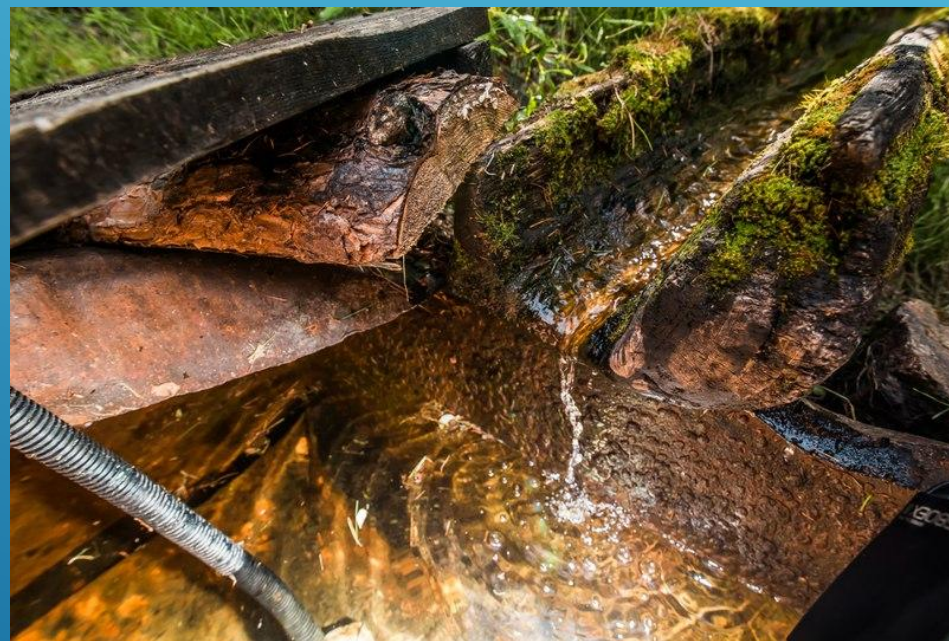

Тоонто Ород нютагтань Мархаанзайн дооромбын 140 жэлэй ойн баяртай дашарамдуулан, эндэхээ гарбалтай Сультимов Доржо Норбосампилович гэжэ мэдээжэ зүжэгшэн, уран зохёолшын эдэбхи үүсхэлээр, арад зоной дэмжэлгээр “Даши Гоман” субарга баригдаа.

Эрдэни- Хайбзун Галшиевой өөрынъ ябажа шэнжэлһэн нюотагайнъ аршаан Ородой аршаан гэгдэжэ, зоной бэеэ аргалдаг дуратай газарынъ болонхой.

XX зуун жэлэй эхиндэхи хүнүүдэйнгээ абари зангыг зүбөөр ойлгоһон Эрдэни - Хайбзун Галшиев эрхим һайн зохёол бэшээ.

Алишые сагта хэрэгтэй энэ номой хургаалнуудыг үеһөө үедэ ойлгон уншажа, бодомжолжо байбалнай, ажабайдалдамнай тон хэрэгтэй байха.

Хэрэглэгдэһэн литература:

1. Галшиев Э-Х. Зерцало мудрости. 2- издание. – Улан –Удэ: Бурятское книжное издательство, 2005 г.
2. Доржогутабай Д. Эрдэни Хайбзан Галшиев. «Буряад Үнэн» №7, 15.12.2005.
3. Махатов В.М., Цыденова Х.Г. Алтан гадаһан.- Улан-Удэ: Бэлиг, 2008 он.
4. Бүхэдэлхэйн компьютерна холбоонһоо абтаһан фото-зурагууд.

Аймагай номой сан
Хизаар ороноо шэнжэлгын таһаг
2020